

Ingemar Ståhl – den sociala ingenjörskonstens kritiker

Det hör nog till ovanligheterna att en gymnasist blir så inspirerad av en skrift i serien Statens offentliga utredningar att den bestämmer hans levnadsbana. Men Ingemar Ståhl (1938–2014) betecknar Bent Hansens *Finanspolitikens ekonomiska teori* (1955), som han fått av en politisk meningsfrände under sitt sista gymnasieår, som ”kanske avgörande” för att han i valet mellan medicinska studier och samhällsvetenskapliga valde det sistnämnda. ”Jag blev helt fascinerad av denna bok med sin till synes fullständigt rationella syn på den ekonomiska politiken med en mål-medel-analys och uppställandet av preferensfunktioner” skriver han 1990 i en självbiografisk uppsats som omtryckts i den här recenserade boken (s 394).

Christina Jonung och Lars Jonung har i boken *Ingemar Ståhl – en ekonom för blandekonomin* samlat 13 nyskrivna uppsatser om Ingemar Ståhl och 18 av hans egna alster. Boken avslutas med en sammanställning av Ståhls bibliografi.

Denna bibliografi är anmärkningsvärd av flera skäl. Den omfattar ovanligt många titlar, omkring 620 stycken från 1957 till 2011. Under vissa år på 1970-, 1980- och början av 1990-talet rör det sig om ca 30 titlar under ett och samma år, dvs i genomsnitt en skrift var 12:e dag. Tala om produktivitet!

Det andra anmärkningsvärda är att omkring 350 titlar, dvs drygt hälften, avser opublicerade manuskript. Detta ska inte tolkas som ett uttryck för låg kvalitet och många refuseringar utan snarare som ett resultat av Ståhls intresseinriktning, arbetssätt och personlighetsdrag. Han var en engagerad och entusias-

merande deltagare i samhällsdebatten. Många opublicerade titlar är föredragsunderlag och inlägg vid konferenser och möten med olika organisationer, eller utkast inom någon utredning. Andra är nog ett utslag av Ståhls nyfikenhet och benägenhet att snabbt gå på nya utmanande frågor när de dyker upp, till men för redan påbörjade projekt.

En tredje remarkabel sak är att ingen av de drygt 600 titlarna tillhör en artikel publicerad i en internationell vetenskaplig tidskrift med referee-granskning. Trots att han kunskapsmässigt var vid forskningsfronten i flera frågor verkade Ståhl i den anda som rådde före 1980- och 1990-talets datorisering, då det blev relativt lätt att maskinellt producera statistik över tidskriftspublisering och på basis av detta konstruera poängskalor för vetenskaplig rangordning. Tidigare var *vad* som skrevs viktigare än *var* – eller *ens att* – det publicerades.

Bibliografin säger en hel del om Ståhls profil, men inte allt. En noggrannare genomgång görs i de översikter av hans insatser inom olika områden som i bokens första del ges i tolv kapitel. Här behandlar Gunnar Eliasson Ståhls bidrag om försvarsekonomi, Nils Lundgren om industripolitikens spelregler, Ingemar Bengtsson om bostadspolitiken, Agneta Kruse om studiestödssystemet, socialförsäkringarna och den offentliga sektorn, Eskil Wadensjö om utbildning, arbetsmarknad och invandring, Bengt Jönsson om hälso- och sjukvårdsekonomi, Anne-Marie Pålsson om politisk ekonomi, Mats Lundahl om jordbruksekonomi, Erik Norrman om skatteekonomi, Per-Olof Bjuggren om företag, äganderätt och kontrakt, Adri de Ridder och Björn Hansson om finansiell ekonomi och Christian Dahlman och Kjell Å Modéer om rättsekonomi. Det är som synes många områden som varit föremål för Ståhls intresse. Tyngdpunkten ligger i allokerings- och effektivitetsproblem med

RECENSION

Christina Jonung och Lars Jonung (red):
Ingemar Ståhl – en ekonom för blandekonomin, Dialogos, 2018, 548 sidor, ISBN 978-9-175-04337-1.

något slags relation till den offentliga sektorn.

Bokens andra del innehåller 16 tidigare publicerade och två opublicerade skrifter av Ståhl själv, ordnade i tidsordning. Ett självbiografiskt bidrag från 1990 – ”Att vara politisk ekonom i välfärdsstaten” – ger sammanhang och förståelse för hans utveckling som ekonom.

Ståhl växte upp på Kungsholmen i Stockholm och efter studentexamen 1956 påbörjade han sin värnpliktstjänstgöring vid Forsvarets radioanstalt. Det blev en första öppning till ett av hans senare forskningsområden, försvarsökonomi. Han började hösten 1956 studera vid Stockholms högskola för en pol mag-examen och var politiskt engagerad i SSU och Socialdemokratiska studentförbundet.

Den nationalekonomiska utbildning som han fick i Stockholm tyckte han var alltför ateoretisk. Med hjälp av ett norskt statsstipendium tog han sig därför till Oslo, dit han lockats inte minst av ”Ragnar Frischs rationella ansats till ekonomisk politik” (s 396). Ståhl blev emellertid ”successivt medveten om att Frisch var manisk i sin tilltro på att kunna lösa världens problem med numeriska ekonomiska modeller” (s 396). Det var Trygve Haavelmos föreläsningar och seminarier som betydde mest, sett i efterhand. ”Den grundläggande neoklassiska teorin och basen i modern ekonometri fick jag här på ett sätt som var omöjligt i Stockholm” (s 397).

Hemkommen till Sverige kom Ståhl snart att rekryteras av Kjell-Olof Feldt och Guy Arvidsson till Värdesäkringskommittén som skulle utreda frågan om indexlån. Han skrev inom ramen för utredningen sin licavhandling inom portföljvalsteorin.

Ett par år senare knöts han till den studiesociala utredningen. I konflikt med de socialdemokratiska studenterna fick han efter hand utredningsledaren Olof Palmes öra för tanken att ”lönsam-

ma utbildningar går att lånefinansiera och en studielön innebär i princip en överföring av inkomster till potentiella höginkomsttagare” (s 399). Det studiemedelssystem som blev resultatet av utredningen gäller efter mer än ett halvt sekel fortfarande i sina grunddrag.

År 1963, samma år som förslaget till studiemedelssystem presenterades, publicerade Ståhl tillsammans med Assar Lindbeck och Ragnar Bentzel den uppmärksammade skriften *Bostadsbristen* som argumenterade mot hyresregleringen och för marknadsekonomiska lösningar. När Ståhl 1990 försöker sig på en positionsbestämning beträffande sin uppfattning 1963 menar han att han ”vid denna tid var en ganska traditionell marknadsekonom med rötter i den då relativt nya välfärdsteorin. Politiken skulle i allt väsentligt baseras på marknader och marknadsekonomiska lösningar men politiken kunde också hjälpa till när marknaderna inte klarade att lösa skilda sociala problem” (s 400). Han återkommer år 2000 till synen i bostadsboken: ”Ekonomernas uppgift var att ge politikerna bättre kunskaper och råd... Den sociala ingenjörskonsten var utgångspunkten” (s 475).

Den relativt positiva syn han hade på interventionism – social ingenjörskonst – i början av 1960-talet förändrades så småningom. I ett bokkapitel 1980 om ”Det samhällsekonomiska argumentet” går han hårt åt ”interventionsekonomerna” som tror sig kunna korrigera marknadsmisslyckanden och återställa den samhällsekonomiska optimaliteten med skatter, subventioner eller direkta regleringar. Vi möter här ”en ytterligt primitiv syn på staten och offentliga beslut” fastslår han (s 355).

Ståhl hade nu kommit i kontakt med *public choice*-teorin och glidit bort från den sociala ingenjörskonsten som ideal. Han skriver att kontakter som han fått 1974 och framåt med ledande inom området som James Buchanan,

Gordon Tullock, Mancur Olson och William Niskanen "har betytt mycket för min ändrade syn" (s 404). Politikerna och beslutsfattare i olika förvaltningar ses inte längre som oegennyttiga maximerare av samhällets välfärd utan har egna mål som röstmaximering och storleksmaximering. "Det är antagligen lika orealistiskt att anta att dessa förvaltningar fungerar som några lydiga automater i politikernas hand med en altruistisk inriktning på 'samhällets bästa' som att anta att politikerna jämt och ständigt är oegennyttiga tjänare för samhällets bästa" (s 242). Ståhl är från det sena 1970-talet en skarp kritiker av den offentliga allokeringstyrande politiken och förordar mer av marknadslösningar inom i stort sett alla områden.

Det är en läsvärd bok av flera skäl. Ståhl är en mästare i att framföra sina argument på ett slående sätt som gör läsandet till ett nöje, oavsett om man delar hans uppfattning i sak eller ej. Bara ett exempel: Den grundläggande ekonomiska modellen för allmän jämvikt har som förenklande utgångspunkt ett slags idealtillstånd. Avvikelse ses som marknadsmisslyckanden, vilket Ståhl i vissa fall är skeptisk till. Han gör en jämförelse: "Fysiker utgår ofta i den grundläggande mekaniken från det lufttomma rummet för att inte i alla ekvationer om kroppars rörelser behöva släpa med korrektionsfaktorer för luftmotstånd etc. Men ingen fysiker skulle tänka sig att utropa när han får se ett flygplan flyga

över honom: Titta, där kommer ett gravitationsmisslyckande!" (s 414).

Boken ger inte bara en bild av Inge-
mar Ståhl. Eftersom han huvudsakligen ägnade sig åt tillämpad ekonomi får vi samtidigt en belysning av många inslag i den moderna ekonomiska historien. Ofta slås man av hur företeelser för 40–50 år sedan vore otänkbara i dag, t ex planeringen av det gigantiska statliga Stålverk 80, de enorma industrisubventionerna till bl a varven och att privatläkare "helt håller på att försvinna" (s 314).

Boken innehåller en del upprepningar, vilket är oundvikligt så som den är upplagd med en 51-sidig vältäckande inledning av Lars Jonung, 12 kapitel av 14 författare som skriver om Ståhls insatser inom olika områden och 18 texter av Ståhl själv. Upprepningarna är inte störande, men eftersom Ståhl var professor i nationalekonomi i Lund 1971–2005 kan man hoppas att lundensarna som ett snabbspår för stressade unga ekonomer lägger ut Jonungs inledande porträtt på sin hemsida, där man redan har en rik samling bidrag om institutionens historia. Vi som har mer tid kan avnjuta hela boken.

Bo Sandelin

Professor emeritus vid Göteborgs universitet

REFERENSER

Hansen, B (1955), *Finanspolitikens ekonomiska teori*, SOU 1955:25.